

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Інститут економіки та менеджменту
Кафедра економіки природокористування та економічної теорії

Наталія Матвійчук

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІКИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Луцьк
2015

УДК 338.4:502(072)

ББК 65.28я73-9

М 34

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 1 від 22 вересня 2015 р.).

Рецензенти: *Карлін М. І.* – д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів та оподаткування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Жмурко Н. В. – доц. кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка

Матвійчук Н. М.

М 34 **Інституційний механізм економіки природокористування:** методичні вказівки до практичних занять / Наталія Миколаївна Матвійчук. – Луцьк: Вид-во «Вежа», 2015. – 35 с.

Методичні вказівки розроблені з метою надання допомоги студентам в організації роботи по підготовці до практичних занять. Вони містять перелік питань, які виносяться на практичні заняття, ключові терміни кожної теми, питання для самоконтролю і підсумкового контролю та список рекомендованої літератури.

Рекомендовано студентам 5 курсу спеціальності «Економіка довкілля і природних ресурсів» денної форми навчання.

УДК 338.4:502(072)

ББК 65.28я73-9

© Матвійчук Н.М., 2015

© Східноєвропейський національний університету імені Лесі Українки, 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Загальні вимоги до підготовки до практичних занять.....	4
2. Завдання на практичних заняття.....	5
Практичне заняття 1 «Інституційний механізм природокористування як основа сталого розвитку».....	5
Практичне заняття 2 «Загальна характеристика основних видів природних ресурсів. Оцінка природних ресурсів».....	8
Практичне заняття 3 «Право природокористування. Типи і види природокористування».....	10
Практичне заняття 4 «Право власності на природні ресурси».....	11
Практичне заняття 5 «Економіко-екологічна складова сталого розвитку».....	13
Практичне заняття 6 «Державне управління природокористуванням та охороною навколишнього природного середовища в Україні».....	15
Практичне заняття 7 «Система органів управління природокористуванням».....	17
Практичне заняття 8 «Екологічна політика держави».....	20
Практичне заняття 9 «Нормативно-правова база забезпечення раціонального природокористування».....	21
Практичне заняття 10 «Фінансування природоохоронної діяльності в Україні».....	23
Практичне заняття 11 «Екологічний менеджмент».....	25
3. Питання для підсумкового контролю.....	27
4. Оцінювання.....	30
5. Основна рекомендована література.....	32

Вступ

«Інституційний механізм природокористування» є важливою дисципліною для студентів спеціальності «економіка довкілля і природних ресурсів», яка дозволяє сформуванню цілісного бачення системи інституцій, форм, методів, способів та інструментів забезпечення збалансованого природокористування для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем з метою забезпечення сталого розвитку. **Предметом** вивчення навчальної дисципліни є особливості функціонування інституційного механізму природокористування, в тому числі таких його складових інститутів, як базисні інститути, інститути регулювання, економічні та екологічні інститути.

Вивчення дисципліни «Інституційний механізм природокористування» для студентів спеціальності «економіка довкілля і природних ресурсів» передбачає 22 години практичних занять.

1. Загальні вимоги до підготовки до практичних занять

Підготовка до практичних занять полягає в опрацюванні студентом перелічених тем відповідно до визначеного плану та передбачає використання конспекту лекцій і рекомендованої літератури. Під час підготовки до практичного заняття студент має розглянути ключові поняття й використати їх при розгляді відповідного питання. З метою кращого закріплення матеріалу необхідно опрацювати питання для самоконтролю й продумати аргументовану відповідь на запропоновані теми для обговорення. У випадку виникнення труднощів студент може звернутися за консультацією до викладача.

2. Завдання на практичні заняття

Змістовий модуль 1. Методологічні основи інституційного механізму економіки природокористування.

Практичне заняття № 1

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

План

1. Теорія екологічного регулювання. Концепції екологоорієнтованого розвитку.
2. Суть, структура та значення інституційного механізму природокористування.
3. Мета, цілі, функції, принципи побудови та функціонування інституційного механізму природокористування. Об'єкти та суб'єкти механізму.
4. Економічні інструменти інституційного механізму природокористування.
5. Основні принципи функціонування механізму природокористування в Україні.
6. Проблеми та напрями формування інституційного механізму природокористування в Україні.

Основні поняття та терміни:

Екстерналії. Позитивні екстерналії. Негативні екстерналії. Інтерналізація екстерналій. Теорема Коуза. Концепція екотопії. Антропоцентризм. Екоцентризм. Біоцентризм. Ноосферна концепція. Інститути. Формальні інститути. Неформальні інститути. Базисні інститути. Інститути ринку. Екологічні інститути. Інституційні рішення. Екологічне регулювання. Економічний інститут. Інституційний механізм. Інституційний механізм природокористування. Екологічні податки. Мито. Плата за забруднення. Збори за використання природних ресурсів. Штрафи. Субсидії і дотації. Грант. Кредит. Виплати, відшкодування витрат. Прискорена амортизація. Цінові інструменти. Методи прямого регулювання цін. Методи непрямого регулювання цін. Премія, нагорода,

приз.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні концепції екологоорієнтованого розвитку.
2. Що таке інтерналізація екстерналій і з якою метою вона здійснюється?
3. В чому полягає суть теореми Коуза?
4. Назвіть приклади найпоширеніших економічних, правових та соціальних інститутів.
5. Дайте визначення поняття «інституційний механізм природокористування».
6. Назвіть основні ланки інституційного механізму природокористування.
7. Яку роль відіграють неформальні інститути у функціонуванні інституційного механізму природокористування?
8. Яка мета та цілі функціонування інституційного механізму природокористування?
9. Які завдання вирішують еколого-економічні інструменти регулювання природокористування?
10. Визначте роль податкових інструментів інституційного механізму природокористування.
11. Визначте найпоширеніші еколого-економічні інструменти регулювання.
12. Яка основна мета застосування прискореної амортизації основних засобів?

Теми доповідей:

1. Проблеми інституалізації природокористування в Україні.
2. Напрями формування інституційного механізму природокористування в Україні.

Література:

1. Гордєєв О. Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму / О. Гордєєв // Публічне управління – С. 36-42.
2. Данилишин Б. М. Економіка природокористування: [підручн.] /

[Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян] – К. : Кондор, 2009. – 465 с.

3. Заремба В. М. Інституціональний механізм раціонального аграрного природокористування в регіоні : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.06 / В.М. Заремба. – Рівне: Національний ун-т водного господарства та природокористування, 2008. – 20 с.

4. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория : [учеб. для студ. высш. учеб. завед.] / под общ. ред. А. А. Аузана. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 416 с.

5. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: [монограф.] / [З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, В. А. Голян, А. О. Олексюк]. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 228 с.

6. Костюченко Н. М. Економічне обґрунтування прийняття інституційних рішень у сфері природокористування / Н. М. Костюченко // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 258: в 4 т. – Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 948-955.

7. Костюченко Н. М. Еколого-економічні основи формування інституційних механізмів сталого розвитку : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.06 - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / Н. М. Костюченко. – Суми : СумДУ, 2010. – 21 с.

8. Михненко А. М. Институалізація суспільного розвитку : [навч. посібн.] / А. М. Михненко, Е. М. Макаренко, Н. Г. Макаренко. – К. : НАДУ, 2011. – 292 с.

9. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт ; пер. с англ. А. Н. Нестеренко. – М. : Фонд экон. книги “Начала”, 1997. – 180 с.

10. Марушевський Г. Б. Інституційні проблеми державного управління збалансованим розвитком в Україні / Г. Б. Марушевський // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 14-23. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2013_2_4.pdf

Практичне заняття № 2
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ВИДІВ
ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

План

1. Природні ресурси як фактор соціально-економічного розвитку та складова національного багатства.
2. Мінерально-сировинні ресурси.
3. Земельні ресурси.
4. Лісові ресурси.
5. Водні ресурси.
6. Ресурси атмосферного повітря.
7. Оцінка природних ресурсів.

Основні поняття та терміни:

Природні ресурси. Реальні ресурси. Потенційні ресурси. Вичерпні ресурси. Невичерпні ресурси. Відновні ресурси. Невідновні ресурси. Замінні ресурси. Незамінні ресурси. Відтворювані ресурси. Невідтворювані ресурси. Балансові ресурси. Позабалансові ресурси. Космічні ресурси. Ресурси атмосфери. Ресурси гідросфери. Ресурси літосфери. Мінерально-сировинні ресурси. Земельні ресурси. Ресурси біосфери. Рекреаційні ресурси. Паливно-енергетичні ресурси. Природні ресурси загальнодержавного значення. Природні ресурси місцевого значення. Державний баланс запасів корисних копалин. Економічна оцінка природних ресурсів. Рентний підхід до оцінки природних ресурсів. Витратний підхід до оцінки природних ресурсів. Концепція альтернативної вартості. Загальна економічна цінність природного об'єкту. Пряма вартість використання. Непряма вартість використання. Вартість відкладеної альтернативи. Вартість невикористання.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке природні ресурси?

2. Що відносять до невідтворюваних природних ресурсів?
3. Що відноситься до відтворюваних природних ресурсів?
4. За яких умов відтворювані ресурси можуть перейти в розряд невідтворюваних?
5. Які ресурси відносяться до вичерпних?
6. Що відноситься до невичерпних природних ресурсів?
7. Назвіть приклад реальних та потенційних природних ресурсів?
8. В чому суть рентної та витратної оцінок природних ресурсів? Недоліки та переваги кожної з них.

Теми доповідей:

1. Проблеми використання мінерально-сировинних ресурсів в Україні.
3. Особливості земельних ресурсів України та їх оцінка.
4. Лісові ресурси України: забезпеченість, особливості використання та оцінка.
5. Водні ресурси: забезпеченість та особливості використання.
6. Проблеми оцінки природних ресурсів в Україні.

Література:

1. Данилишин Б. М. Економіка природокористування: [підручн.] / [Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян] – К. : Кондор, 2009. – 465 с.
2. Коржнев М. М. Економіка природокористування / М. М. Коржнев. – К.: Вид. КНУ. – 2005. – 99 с.
3. Макарова Н. С. Економіка природокористування: [навч. посібн.] / Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 322 с.
4. Черевко Г. В., Яцків М. І. Економіка природокористування. – Львів: Світ, 1995 – 208 с.

Практичне заняття № 3
ПРАВО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ. ТИПИ І ВИДИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

План

1. Право природокористування.
2. Загальне та спеціальне природокористування.
3. Класифікація видів і типів природокористування
4. Історичні типи природокористування.

Основні поняття та терміни:

Природокористування. Загальне природокористування. Спеціальне природокористування. Дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів. Нераціональне природокористування. Раціональне природокористування. Виробниче природокористування. Обслуговуване природокористування. Інтенсивне природокористування. Екстенсивне природокористування. Галузеве природокористування. Ресурсне природокористування. Територіальне природокористування. Доаграрний ресурсоспоживаючий тип природокористування. Аграрний тип природокористування. Індустріальний тип природокористування. Постіндустріальний тип природокористування.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте економічну сутність поняття «природокористування».
2. Які є види природокористування?
3. Хто належить до суб'єктів природокористування?
4. Що є об'єктом природокористування?
5. Викладіть підстави виникнення та припинення права природокористування.

Література:

1. Данилишин Б. М. Економіка природокористування: [підручн.] /

[Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян] – К. : Кондор, 2009. – 465 с.

2. Коржнев М. М. Економіка природокористування / М. М. Коржнев. – К.: Вид. КНУ. – 2005. – 99 с.

3. Макарова Н. С. Економіка природокористування: [навч. посібн.] / Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 322 с.

4. Черевко Г. В., Яцків М. І. Економіка природокористування. – Львів: Світ, 1995. – 208 с.

Практичне заняття № 4

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

План

1. Особливості права власності на природні ресурси.
2. Державна власність на природні ресурси.
3. Комунальна власність на природні ресурси.
4. Приватна власність на природні ресурси.
5. Охорона та гарантії права власності на природні ресурси.
6. Види прав власності на природні ресурси в зарубіжних країнах.
7. Інституалізація форм власності в Україні.

Основні поняття та терміни:

Власність. Право власності. Право власності на природні ресурси. Володіння. Користування. Розпорядження. Титул. Право державної власності на природні ресурси. Право комунальної власності на природні ресурси.

Питання для самоконтролю:

1. Яка відмінність між поняттями «власність» і «право власності»?
2. Які природні ресурси не можуть перебувати у власності і чому?
3. Яка відмінність між володінням, користуванням і розпорядженням природними ресурсами?

4. Які є форми права власності на природні ресурси?
5. Чому чинне законодавство передбачає набагато менший перелік природних ресурсів, які можуть перебувати у приватній власності, ніж у державній чи комунальній?
6. Назвіть об'єкти права власності на природні ресурси.
7. Які Ви знаєте суб'єкти права власності на природні ресурси?
8. Які землі відносяться виключно до земель державної форми власності?
9. В яких випадках набувається право державної власності?
10. В яких випадках набувається право комунальної власності?
11. В яких випадках набувається право приватної власності?
12. Які обмеження діють для фізичних осіб щодо володіння земельними ділянками різного функціонального призначення?

Теми доповідей:

1. Право власності на земельні ресурси в Україні.
2. Право власності на лісові ресурси України.
3. Право власності на водні ресурси України.
4. Особливості права власності на надра.

Література:

1. Екологічне право України. Академічний курс: [підручн.] / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.
2. Екологічне право України. Загальна частина : [навч. посібн.] ; за заг. ред. О. М. Шуміла. – Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 292 с. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-12 від 01.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

4. Кодекс України про надра від 27.07.1994 № 132/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>

5. Коржнев М. М. Економіка природокористування / М. М. Коржнев. – К.: Вид. КНУ. – 2005. – 99 с.

6. Рябець К. А. Екологічне право України : [навч. посібн. для студ. вищих навч. закл.] / К. А. Рябець. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 438 с.

Практичне заняття № 5

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

План

1. Сталий розвиток у контексті суспільно-економічних проблем ХХІ ст.
2. Принципи концепції сталого розвитку.
3. Індекси сталого розвитку.
4. Необхідність забезпечення сталого розвитку в Україні.
5. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020».
6. Напрями забезпечення сталого розвитку в Україні: екологічний та економічний аспекти.

Основні поняття та терміни:

Сталий розвиток. Індекси сталого розвитку. Індекси сталого розвитку. Соціально-економічні індикатори. Еколого-економічні індикатори. Соціально-екологічні індикатори. Еколого-соціо-економічні індикатори. Екологічно адаптована внутрішня продукція. Показник «дійсних заощаджень». Агрегований індекс «живої планети». «Екологічний слід». Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Всесвітній індекс щастя. Індекс екологічної стійкості. Стратегія сталого розвитку.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте сутнісні ознаки сталого розвитку.
2. Під впливом яких факторів виникла необхідність переходу національних економік на модель сталого розвитку?
3. Перерахуйте індикатори сталого розвитку, використовувані у світовій практиці.
4. Охарактеризуйте основні показники сталого розвитку щодо кожної з основних сфер життєдіяльності - навколишнє середовище, економіка та соціальна сфера.
5. Розкрийте принципи переходу національної економіки на модель сталого розвитку.
6. Які механізми мають бути розроблені з метою досягнення окремих цілей стратегії сталого розвитку вже у найближчій перспективі?
7. В чому полягають проблеми визначення індикаторів сталого розвитку?

Теми доповідей:

1. Приклади впровадження політики сталого розвитку в країнах світу.
2. Індикатори сталого розвитку: особливості застосування та проблеми розрахунку.
3. Реалізація політики сталого розвитку в Україні.

Література:

1. Данилишин Б. М. Економіка природокористування: [підручн.] / [Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян] – К. : Кондор, 2009. – 465 с.
2. Костюченко Н. М. Еколого-економічні основи формування інституційних механізмів сталого розвитку : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.06 - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / Н. М. Костюченко. – Суми : СумДУ, 2010. – 21 с.
3. Марушевський Г. Б. Інституційні проблеми державного управління збалансованим розвитком в Україні / Г. Б. Марушевський // Державне управління:

теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 14-23. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2013_2_4.pdf

4. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.

5. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

Практичне заняття № 6

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

План

1. Поняття і зміст державного управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища.
2. Облік природних ресурсів. Планування використання і охорони природних ресурсів.
3. Екологічна експертиза.
4. Стандартизація і нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища. Контроль та нагляд за використанням і охороною природних ресурсів.
5. Моніторинг ефективності природоохоронної діяльності.

Основні поняття та терміни:

Управління охороною навколишнього природного середовища. Загальнодержавне управління. Відомче управління. Нормативно-правові механізми управління охороною навколишнього природного середовища. Ліцензійні механізми управління охороною навколишнього природного середовища. Економічні механізми управління охороною навколишнього

природного середовища. Моніторинг стану довкілля і природних ресурсів. Екологічний аудит. Екологічний маркетинг.

Облік природних ресурсів. Кадастр. Державний земельний кадастр. Державний водний кадастр. Державний облік лісів і державний лісовий кадастр. Планування використання і охорони природних ресурсів.

Екологічна експертиза. Державна екологічна експертиза. Заява про екологічні наслідки діяльності. Громадська екологічна експертиза. Стандартизація і нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища. Екологічне нормування. Екологічні нормативи. Види екологічних нормативів: територіальні, галузеві, поресурсні. Контроль за використанням і охороною природних ресурсів.

Питання для самоконтролю:

1. З якою метою здійснюється управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища?
2. З допомогою яких механізмів здійснюється державне управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища?
3. Що таке державна екологічна експертиза і в яких випадках її проведення є обов'язковим?
4. В чому полягає суть екологічного аудиту і в яких випадках він є обов'язковим на підприємстві?
5. Перелічіть основні функції управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища.
6. Яку інформацію містить заява про екологічні наслідки діяльності?
7. Які показники містить система екологічних нормативів?

Теми доповідей:

1. Державний земельний кадастр України: суть, завдання та порядок функціонування.
2. Проблеми державного управління природокористуванням і охороною

навколишнього природного середовища та напрями їх вирішення.

Література:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-12 від 01.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

2. Закон України «Про державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>

3. Закон України «Про екологічну експертизу» від 09.02.1995 № 45/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>

4. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження порядку ведення Державного водного кадастру» від 08.04.1996 № 413 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/413-96-%D0%BF>

5. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів» від 20.06.2007 № 848 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-2007-%D0%BF>

6. Постанова Кабінету Міністрів України № 150 від 02.03.1993 р. “Про Державний фонд родовищ корисних копалин України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/150-93-%D0%BF>

Практичне заняття № 7

СИСТЕМА ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ

План

1.1. Державні органи управління загальної компетенції.

1.2. Державні органи управління спеціальної компетенції:

а) Міністерство екології та природних ресурсів України та його повноваження у сфері охорони навколишнього середовища;

б) Держгеокадастр України та його повноваження у сфері охорони

навколишнього середовища;

в) Державне агентство водних ресурсів України: основні завдання в сфері природокористування;

г) Державне агентство лісових ресурсів України: основні завдання в сфері природокористування;

д) Державне агентство рибного господарства України: основні завдання в сфері природокористування;

е) Роль Державної екологічної інспекції та Державної служби геології та надр України в управлінні природокористуванням і охороні довкіллям.

2. Інші центральні органи виконавчої влади у забезпеченні раціонального природокористування.

3. Правові питання участі громадськості в управлінні природокористуванням та охороною довкілля.

Основні поняття та терміни:

Природоохоронна інфраструктура України. Органи загального державного управління. Органи спеціального державного управління. Органи місцевого самоврядування. Органи громадського управління.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке природоохоронна інфраструктура? Яке її значення?

2. Назвіть основні органи управління в галузі охорони навколишнього середовища.

3. Які функції покладені на місцеві органи самоврядування у проведенні екологічної політики?

4. Які структури в Україні належать до державних органів управління спеціальної компетенції?

5. Які основні функції покладено на Міністерство екології та природних ресурсів України?

6. Назвіть основні напрями роботи Держгеокадастру України.

7. Яким чином реалізується участь громадськості в управлінні природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища?

Теми доповідей:

1. Діяльність громадських організацій екологічного спрямування в Україні.
2. Еволюція природоохоронних органів та їх повноважень в Україні.

Література:

1. Указ Президента України «Про Державне агенство рибного господарства України» від 16.04.2011 № 484/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/484/2011>

2. Указ Президента України «Про Положення про Державну екологічну інспекцію України» від 13.04.2011 № 454/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/454/2011>

3. Указ Президента України «Про Положення про Державну службу геології та надр України від 06.04.2011 № 391/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/391/2011>

4. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України» від 21.01.2015 № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32-2015-%D0%BF>

5. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про Державне агенство водних ресурсів України від 20.08.2014 № 393 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF>

6. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення Про Державне агенство лісових ресурсів України» від 08.10.2014 № 521 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF>

7. Постанова Кабінету Міністрів «Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру» від 14.01.2015 № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF>

8. Хвесик М. А. Економіко-правове регулювання природокористування : [Монографія] / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Ю. П. Кулаковський. – К.: Кондор, 2004. – 524 с.

Практичне заняття № 8

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

План:

1. Необхідність охорони навколишнього середовища.
2. Екологічна політика: суть та значення.
3. Мета і принципи екологічної політики.
4. Стратегічні цілі і завдання національної екологічної політики
5. Завдання національної екологічної політики, спрямовані на екологічно збалансоване використання природних ресурсів.
6. Інструменти національної екологічної політики та напрями їх вдосконалення

Основні поняття та терміни:

Екологічна політика. Екологічний моніторинг довкілля. Екологічна безпека. Екологічна свідомість. Екологізація промисловості. Екологізація транспорту. Екологізація енергетики. Екологізація водного господарства. Екологізація сільського господарства. Екологічно стале надкористування. Інструменти національної грошової політики.

Питання для самоконтролю:

1. Якими нормативно-правовими актами регулюється здійснення екологічної політики в Україні?
2. На основі яких принципів здійснюється екологічна політика в Україні?
3. Назвіть основні стратегічні цілі екологічної політики в нашій державі.
4. Назвіть основні завдання екологічної політики.
5. Які заходи передбачає екологізація промисловості?

6. Які заходи передбачає екологізація транспорту?
7. Які заходи передбачає екологізація енергетики?

Теми доповідей:

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики на період до 2020 року.
2. Удосконалення системи управління відходами в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.
3. Розвиток альтернативної енергетики в Україні.

Література:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-12 від 01.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
2. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року від 21.12.2010 № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

Практичне заняття № 9

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

План

1. Суть та значення екологічного права.
2. Система екологічного законодавства України.
3. Екологічні права та обов'язки громадян.
4. Міжнародний досвід екологічного законодавства.

Основні поняття та терміни:

Екологічне право. Система екологічного законодавства України. Специфічні закони. Загальні закони. Міжгалузеві закони. Принципи екологічного права.

Екологічна безпека. Відповідальність за екологічні правопорушення. Екологічні права громадян. Екологічні обов'язки громадян.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке екологічне право?
2. Назвіть принципи екологічного права.
3. Перерахуйте види юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.
4. Які основні нормативно-правові акти регулюють природокористування в Україні?

Теми доповідей:

1. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення.
2. Проблеми екологічного законодавства України та напрями його вдосконалення.

Література:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-12 від 01.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
2. Кодекс України про надра від 27.07.1994 № 132/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>
4. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 № 2894-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>
5. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 № 591-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/591->

6. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

7. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

Практичне заняття № 10

ФІНАНСУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

План

1. Фінансове забезпечення природоохоронної діяльності. Джерела фінансування екологічних заходів та програм
2. Фонди охорони навколишнього природного середовища.
3. Цільове використання фінансових ресурсів фондів охорони навколишнього природного середовища.
4. Проблеми та перспективи фінансування природоохоронної діяльності в Україні.
5. Економічне стимулювання раціонального природокористування.

Основні поняття та терміни:

Фінансове забезпечення природоохоронної діяльності. Джерела фінансування екологічних заходів. Екологічні інвестиції. Внутрішні джерела фінансування природоохоронної діяльності. Зовнішні джерела фінансування природоохоронної діяльності. Фонди охорони навколишнього природного середовища. Державний фонд поводження з радіоактивними відходами. Цільові проекти екологічної модернізації підприємств. План реалізації цільових проектів екологічної модернізації підприємств.

Питання для самоконтролю:

1. За рахунок яких джерел відбувається фінансування природоохоронної діяльності в Україні?

2. Назвіть основні джерела надходжень до фондів охорони навколишнього природного середовища ?

3. Яка основна мета функціонування Державного фонду поводження з радіоактивними відходами?

4. Охарактеризуйте основні проблеми фінансування природоохоронної діяльності в Україні.

5. На які цілі витрачаються кошти фондів охорони навколишнього природного середовища?

Теми доповідей:

1. Світовий досвід фінансування природоохоронної діяльності

2. Напрями вдосконалення фінансування природоохоронної діяльності в Україні.

Література:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-12 від 01.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

3. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про порядок планування та фінансування природоохоронних заходів з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища» № z0482-02 від 21.05.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0482-02>

4. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища» № 634-98-п від 30.09.2014 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/634-98-%D0%BF>.

5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

6. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» № 1147-96-п від 30.09.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF>

7. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансового забезпечення цільових проектів екологічної модернізації підприємств» № 569-2013-п від 07.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2013-%D0%BF>

Практичне заняття № 11 **ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ**

План

1. Суть та значення екологічного менеджменту в управлінні підприємством.
2. Ознаки екологічного менеджменту.
3. Міжнародні стандарти ISO серії 14000 “Системи управління навколишнім середовищем”.
4. Функціонування систем екологічного менеджменту в Україні.
5. Проблеми та перспективи впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах України.

Основні поняття та терміни:

Екологічний менеджмент. Екологічне управління. Система екологічного менеджменту. Екологічний контролінг. Екологічний облік. Екологічний аудит. Міжнародні стандарти ISO серії 14000. ISO-сертифікат. Екологічна сертифікація. Обов’язкова форма екологічної сертифікації. Добровільна форма екологічної сертифікації. Національна система УкрСЕПРО. Національний сертифікат на систему управління навколишнім середовищем. Системи управління якістю. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Системи екологічного

керування. Системи управління безпекою та гігієною праці.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке екологічний менеджмент і які його основне завдання?
2. Яка роль екологічного менеджменту в системі управління підприємством?
3. Які причини спонукають підприємства впроваджувати системи екологічного менеджменту?
4. Назвіть основні ознаки, за якими можна розпізнати прояви екологічного менеджменту, на відміну від традиційних форм виробничого управління.
5. Якими міжнародними стандартами регламентується порядок розробки та впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах?
6. Що стримує розвиток екологічного менеджменту в Україні?
7. Які заходи необхідно здійснити, щоб прискорити впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах України?

Теми доповідей:

1. Екологічне маркування.
2. Процедури сертифікації продукції та перевірка відповідності екологічним критеріям.
3. Екологічний аудит.

Література:

1. Балацький О. Екологічний менеджмент: проблеми і перспективи становлення і розвитку / О. Балацький, В. Лук'янихін, О. Лук'янихіна // Економіка України. – 2000. – № 5. – С. 67-73.
2. Білик О. С. Екологічний менеджмент на промислових підприємствах України: зміст та сутність поняття / О. С. Білик // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит = Energy saving. Power engineering. Energy audit. – 2012. – № 12. – С. 49-64.
3. Бобровський А. Л. Екологічний менеджмент: [підручн.] /

А. Л. Бобровський. – Суми : Університетська книга, 2009. – 586 с.

4. Екологічний менеджмент : [навч. посібн.] / За ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. – К. : Знання, 2006. – 366 с.

5. Кожушко Л. Ф. Екологічний менеджмент: [підручн.] / Л. Ф. Кожушко, П. М. Скрипчук. – К : Альма-матер. – 2007. – 432 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://academia-ps.com.ua/product/57>

6. Корпорація «Оболонь». Системи управління [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://obolon.ua/ukr/about/management-systems/>

3. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Теорія екологічного регулювання. Концепції екологоорієнтованого розвитку.

2. Суть, структура та значення інституційного механізму природокористування.

3. Мета, цілі, функції, принципи побудови та функціонування інституційного механізму природокористування. Об'єкти та суб'єкти механізму.

4. Економічні інструменти інституційного механізму природокористування.

5. Основні принципи функціонування механізму природокористування в Україні.

6. Проблеми та напрями формування інституційного механізму природокористування в Україні.

7. Природні ресурси як фактор соціально-економічного розвитку та складова національного багатства.

8. Мінерально-сировинні ресурси.

9. Земельні ресурси.

10. Лісові ресурси.

11. Водні ресурси.

12. Ресурси атмосферного повітря.

13. Оцінка природних ресурсів.

14. Право природокористування. Загальне та спеціальне природокористування.
15. Класифікація видів і типів природокористування.
16. Історичні типи природокористування.
17. Особливості права власності на природні ресурси.
18. Державна власність на природні ресурси.
19. Комунальна власність на природні ресурси.
20. Приватна власність на природні ресурси.
21. Охорона та гарантії права власності на природні ресурси.
22. Види прав власності на природні ресурси в зарубіжних країнах.
23. Інституалізація форм власності в Україні.
24. Сталий розвиток у контексті суспільно-економічних проблем ХХІ ст.
25. Принципи концепції сталого розвитку.
26. Індекси сталого розвитку.
27. Необхідність забезпечення сталого розвитку в Україні.
28. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020».
29. Напрями забезпечення сталого розвитку в Україні: екологічний та економічний аспекти.
30. Поняття і зміст державного управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища.
31. Облік природних ресурсів.
32. Планування використання і охорони природних ресурсів.
33. Екологічна експертиза.
34. Стандартизація і нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища. Контроль за використанням і охороною природних ресурсів.
35. Моніторинг ефективності природоохоронної діяльності.
36. Система органів управління природокористуванням і охороною довкілля та їх повноваження.

37. Державні органи управління загальної компетенції.
38. Державні органи управління спеціальної компетенції.
39. Міністерство екології та природних ресурсів України та його повноваження у сфері охорони навколишнього середовища.
40. Державне агентство геодезії, картографії та кадастру та його повноваження у сфері охорони навколишнього середовища.
41. Державне агентство водних ресурсів України: основні завдання в сфері природокористування.
42. Державне агентство лісових ресурсів України: основні завдання в сфері природокористування.
43. Державне агентство рибного господарства України: основні завдання в сфері природокористування.
44. Роль Державної екологічної інспекції та Державної служби геології та надр України в управлінні природокористуванням і охороні довкіллям.
45. Правові питання участі громадськості в управлінні природокористуванням та охороною довкілля.
46. Необхідність охорони навколишнього середовища.
47. Екологічна політика: суть та значення.
48. Мета і принципи екологічної політики.
49. Стратегічні цілі і завдання національної екологічної політики.
50. Завдання національної екологічної політики, спрямовані на екологічно збалансоване використання природних ресурсів.
51. Інструменти національної екологічної політики та напрями їх вдосконалення.
52. Суть та значення екологічного права.
53. Характеристика основних нормативно-правових актів в сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища.
54. Екологічні права та обов'язки громадян.
55. Фінансове забезпечення природоохоронної діяльності. Джерела фінансування екологічних заходів та програм.

56. Фонди охорони навколишнього природного середовища.
57. Цільове використання фінансових ресурсів фондів охорони навколишнього природного середовища.
58. Проблеми та перспективи фінансування природоохоронної діяльності в Україні.
59. Економічне стимулювання раціонального природокористування.
60. Суть та значення екологічного менеджменту в управлінні підприємством.
61. Ознаки екологічного менеджменту.
62. Міжнародні стандарти ISO серії 14000 “Системи управління навколишнім середовищем”.
63. Функціонування систем екологічного менеджменту в Україні.
64. Проблеми та перспективи впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах України.

4. ОЦІНЮВАННЯ

В процесі вивчення дисципліни “Інституційний механізм економіки природокористування” використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студента за 100-бальною шкалою:

- поточне опитування;
- підсумкове оцінювання по кожному змістовому модулю;
- залік.

Переведення оцінки в шкалу ECTS та національну шкалу здійснюється за схемою:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	Зараховано
82 – 89	B	
75 - 81	C	
67 -74	D	
60 - 66	E	
1 – 59	Fx	Незараховано (з можливістю повторного складання)

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Рейтингову оцінку за залік (за 100-бальною шкалою) з даного курсу студент може набрати двома способами:

- 1) з урахуванням балів, набраних за результатами підсумкового оцінювання по кожному змістовому модулю без здачі заліку;
- 2) без урахування балів, набраних за результатами підсумкового оцінювання по кожному змістовому модулю, але зі здачею письмового заліку.

Оцінювання знань студента на практичних заняттях за бальною шкалою:

Повна відповідь студента на питання семінарського заняття і додаткові питання викладача	3,5
Часткова відповідь студента на питання семінарського заняття	2,0-3,4
Неповна відповідь на запитання семінарського заняття	0,5-1,9
За активність на практичному занятті	0,5

В першому випадку рейтингова оцінка визначається як сума двох складових:

- сумарної кількості балів за поточне опитування з відповідних тем (40 балів);
- сумарної кількості балів, набраних за результатами підсумкового оцінювання по кожному змістовому модулю (максимум 60 балів).

В другому випадку (якщо студент протягом семестру не набрав 60 балів або хоче підвищити свій рейтинг – сумарна кількість балів, набраних за результатами підсумкового оцінювання по кожному змістовому модулю, не враховуються, а рейтингова оцінка визначається як сума двох складових:

- сумарної кількості балів за поточне опитування з відповідних тем (40 балів);
- оцінки за залік (максимум 60 балів).

Залік

Поточний контроль (40 балів)											Модульний контроль (60 балів)	Заг. к-ть балів
Модуль 1											Модуль 2	100
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						МКР 1 – 30 МКР 2 – 30	
16 балів					14 балів							
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11		
4	4	4	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5		

5. ОСНОВНА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гордєєв О. Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму / О. Гордєєв // Публічне управління – С. 36-42.
2. “Зелена” економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України – Саки: ПП “Підприємство Фенікс”, 2011. – 348 с.
3. Данилишин Б. М. Економіка природокористування: [підручн.] / [Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян] – К. : Кондор, 2009. – 465 с.
4. Заремба В. М. Інституціональний механізм раціонального аграрного природокористування в регіоні : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.06 / В. М. Заремба. – Рівне: Національний ун-т водного господарства та природокористування, 2008. – 20 с.
5. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория : [учеб. для студ. высш. учеб. завед.] / под общ. ред. А. А. Аузана. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 416 с.
6. Коржунова Н. В. Структуризація інституціонального забезпечення рекреаційного природокористування в Україні / Н. В. Коржунова // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2013. – С. 123-127.
7. Трансформація інституціонального механізму природокористування в

умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: [монограф.] / [З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, В. А. Голян, А. О. Олексюк]. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 228 с.

8. Костюченко Н. М. Економічне обґрунтування прийняття інституційних рішень у сфері природокористування / Н. М. Костюченко // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 258: в 4 т. – Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 948-955.

9. Костюченко Н. М. Еколого-економічні основи формування інституційних механізмів сталого розвитку : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.06 - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / Н. М. Костюченко. – Суми : СумДУ, 2010. – 21 с.

10. Крисак А. І. Організаційно-економічні засади інституціонального забезпечення сільськогосподарського землекористування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. / А. І. Крисак. – К., 2009. – 20 с.

11. Коржнев М. М. Економіка природокористування / М. М. Коржнев. – К.: Вид. КНУ. – 2005. – 99 с.

12. Макарова Н. С. Економіка природокористування: [навч. посібн.] / Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 322 с.

13. Мельник Л. Г. Екологічна економіка та управління природокористуванням: [підручн.] / Л. Г. Мельник, М. К. Шапочка. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 759 с.

14. Михненко А. М. Інституалізація суспільного розвитку : [навч. посібн.] / А. М. Михненко, Е. М. Макаренко, Н. Г. Макаренко. – К. : НАДУ, 2011. – 292 с.

15. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.

16. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт ; пер. с англ. А. Н. Нестеренко. – М. : Фонд экон. книги

“Начала”, 1997. – 180 с.

17. Хвесик М. А. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні / за наук. ред. М. А. Хвесика, С. О. Лизуна. – К. : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2013. – 64 с.

18. Черевко Г. В., Яцків М. І. Економіка природокористування. – Львів: Світ, 1995 – 208 с.

19. Марушевський Г. Б. Інституційні проблеми державного управління збалансованим розвитком в Україні / Г. Б. Марушевський // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 14-23. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2013_2_4.pdf

Навчально-методичне видання

Матвійчук Наталія Миколаївна

Інституційний механізм економіки природокористування

Методичні вказівки до практичних занять

Друкується в авторській редакції

Друк – Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки.
43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13.
Тираж 25 прим. Обсяг 1 обл.-вид. арк.

